

Riquesa lingüística d'una novel·la discreta

Carles Bosch de la Trinxeria,
Lena.

A cura de Miquel Sitjar, Els llibres del
Tint, núm. 7, Banyoles, 1991

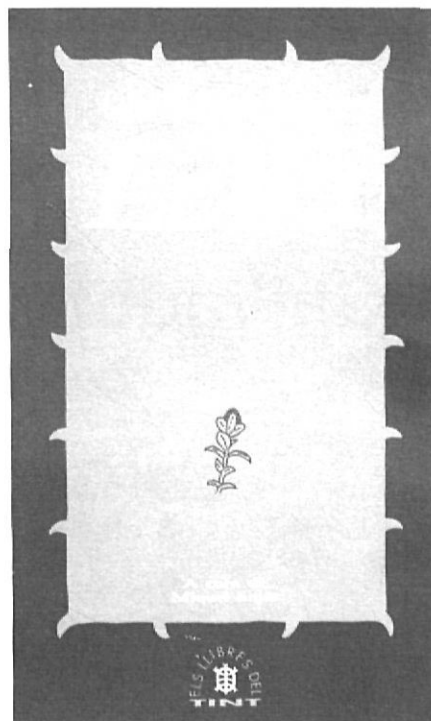
sustenten actuacions com les de convertir aquesta vall de l'Alta Garrotxa en un vedat privat de caça. Però aquells que hem patit el setge de les tasques i la persecució d'una guarderia fidel al terratinent, fet aquest tan habitual en d'altres regions de l'Estat, sabem que la natura s'acaba en el límit dels filats, on possiblement comenci un paradís al qual mai hi tindrem accés.

L'Alta Garrotxa és un d'aquells paisatges que impressiona. La seva magnificència i la seva sobrietat han atret ja de temps immemoriales l'atenció d'excursionistes i amants de la natura. Malgrat tot, però, és, en canvi, una zona que encara ara sembla estar aïllada de la resta del món. La dinàmica d'aquestes terres res té a veure amb aquella que es viu a pocs quilòmetres més al sud. La seva pròpia morfologia ha propiciat aquest distanciament.

L'acceleració dels processos econòmics i la interpretació de quines han de ser les relacions entre home i entorn a través del lleure, poden afectar en els propers anys —de fet ja ho estan fent— la integritat de l'Alta Garrotxa. La confecció de plans de conservació i gestió integrats —en ocasions és suficient l'aplicació de petites mesures correctores— han de donar solució a aquesta problemàtica. Els actes d'heroïcitat d'hipotètics redemptors els deixarem per a una altra ocasió.

Ramon Fortià i Rius

La figura de Carles Bosch de la Trinxeria (Prats de Molló, Vallespir, 1831 - La Jonquera, 1897), excepcional excursionista i home de «cama magnífica» esdevé, per la seva obra narrativa, el millor representant del costumisme rural. Format a Tolosa i a Barcelona, aconseguí d'incorporar a les seves novel·les, elements i aspectes de la seva formació. D'una banda, com subratlla Josep Pla o Jordi Castellanos, en la literatura de Bosch hom pot apreciar el coneixement racional que tenia de l'agricultura i de les ciències naturals. Per l'època, pels seus orígens muntanyencs, i per la seva nissaga de propietaris rurals, queda clara la seva aproximació als elements del natural. Hi contribuí

promptament el seu interès per l'excursionisme, lleure lliure que es reflectí certament, als *Records d'un excursionista* (1887), *Pla i muntanya* (1888), *De ma collita* (1890), *Tardanies* (1892). Per altra banda, la seva vinculació als ideals patriòtics i catalanistes de la Renaixença, l'inscriviren en la línia del sentimentalisme i el romanticisme, propis de poetes com Verdguer o de novel·listes com Pin i Soler, Pons i Massaveu o Riera i Bertran. A Bosch, hom li ha de reconèixer un altre vessant que l'apropa eficaçment a França. Per formació i per veïnatge geogràfic, esdevingué un dels coneixedors més matiners de la literatura realista de Balzac al qual proclamà com «lo rei dels novel·listes que hem de pendre per modelo». Quant a la novel·la, que grinyola pels arguments i l'aprofundiment psicològic dels personatges, pot observar-s'hi una ambientació preminentment rural; recordem el romanticisme, el tradicionalisme i el conservadorisme pairals reflectits en *L'hereu Noradell* (1899), *Montalba* (1891), *Amélie* (1891) i en determinades ocasions alguns ambients adquireixen una ambientació urbana, en *L'hereu Subirà* (1891), un intent de tafanejar literàriament en la burgesia barcelonina naixent. L'òptica de Bosch tindrà —en tot moment— el seu punt de mira al camp; és des d'aquest àmbit que projectà sempre el seu pagesívol, però mai rude, esguard.

Una novel·la que no s'escapa tampoc d'aquesta projecció és *Lena* (1894), el text de la qual és una confirmació palmària que

Bosch no és un talent en la creació d'arguments; la imaginació hi és més aviat escassa per tal com es limita a traslladar una determinada temàtica i acció novel·lesques creades per Honoré de Balzac a *Eugénie Grandet*, a una ambientació catalana. Lògicament a *Lena* —hipocorístic d'Elena, la gran víctima que fa de protagonista—, cobejada, pubilla, el protagonisme ja no és el provincialisme francès; ací tot és català, per la qual cosa, en un ambient garrotxí que tal vegada no podríem qualificar exactament de provincià ans d'absolutament «pairal», el decorat el constitueixen les barretines, les faixes, els porrons i les escudelles fumejants. La novel·la, catalaníssima, no deixa d'ésser en cap moment mimèticament balzaquiana, tot i que els personatges esmorzin tan sovint i facin tantes tirades de porró. Només, potser, el rerafons de les lluites carlines esdevé una falca original en el text, i Bosch és el primer escriptor en tractar el tema perquè un altre nord-oriental, en Marià Vayreda, es referí monogràficament i més reeixidament a la carlinada uns anys després, a *Records de la darrera carlinada* (1898) i a *La punyalada* (1904).

Quins són, però, els mèrits que hom pot trobar en la novel·la? En primer lloc, hom ha de valorar molt positivament la iniciativa dels Llibres del Tint de Banyoles, que, amb una edició a cura de Miquel Sitjar, han tingut el coratge de treure —jo diria de l'oblit— una altra de les novel·les de Bosch de la

Trinxeria. Tal vegada la tasca no s'hauria de quedar només en l'edició d'aquest paper realista; caldria afegir-hi també les que encara no han estat reeditades. I per què? Doncs, senzillament perquè lingüísticament parlant, els textos resulten rics en el seu lèxic i molt rics en expressions tòpiques i típiques de la parla garrotxino-pirinenca. Els puc assegurar que rellegir Bosch, des de la passió per la riquesa lingüística dels nostres Països Catalans, —i més ara com ara que qui subscriu, s'ho ha de mirar des de l'arquetípic ressò de la sovint malmesa parla barcelonina— és un exercici summament plaent. Per mi és com l'efecte de la magdalena. La lectura pot resultar fins i tot sedantívola, perquè plàcid i graciós és de trobar-se amb «un gat que saltà sobre sos genolls ronronant», sentir que a «lo forrellat que el rovell féu ganyidar» hom li posà també «lo bernat», que «és pas la riquesa que fa la ditxa», que hom arriba a casa «a entrellusca», que hom «s'alçava, bonsinant», on hom «es fica un corn del tovalló dins la corbata», que hom s'entreté a l'hort on «aquests perers nanos de peres d'hivern que han posat massa ufana i no em fan peres; los castigo.», en un país on «feia un hermós dia de tardor, cel serè, sol pàl·lid d'hivern; baix son poc escalf, un lleuger baf vaporós transpira dels camps llaurats de fresc, se condensa en boirina estenent-se sobre els gorets, fonent la gelada, perlejant los fils d'aranya i brins de blat de gotes irisades, en-

lluernadores com enfilalls de brillants i rubís.», hom s'assabenta que «han tancat la porta i posat la clau sota el forat gatoner». Val a dir que el text mereixeria d'ésser estudiat des del punt de vista de la llengua per tal com hi abunden metàtesis en mots com «brenada», canvis en la fonètica, «mellors», «gurir», «goriria», «desbri-gades», «trauc del gec», «Botua reneu!», discrepàncies i arcaïsmes en la construcció sintàctica, «som pas jo», «Déu te les donga felices», «sus d'ell», «tindrà pla raó», «els Felius de Besalú venien d'arribar», francesismes com «retretes», utilització també d'especificitat en el lèxic i en les frases fetes, en expressions com, «tasconar un roll de pi», «l'aire de muntanya amola la gana», «ai festa!», «mirar d'escallimpantes», «aigua de castanyes», «estar carcabanat», «lo pastor de la baciva», «tosquirar», «qui va per llana torna esquilat», «barra que el toc», «tenir sempre sis o as», això i més que podríem analitzar.

Comptat i debatut el text, que conté els defectes propis del català que hom parlava aleshores, cosa que sempre ha d'alertar, podria haver estat més anotat, tal vegada amb una pretensió més didàctica i útil, però al capdavant l'edició banyolina, elegant, molt ben presentada, com si d'un merescut home-natge es tractés, farà un gran servei als lectors de la narrativa arcaica i de tostemps.

Josep Brugada

Premi "Salvador Espriu 1992" *de narrativa*

el qual serà atorgat
a un recull de contes

Ajuntament de Santa Coloma de Farners